

УДК 343.91

Күмісбеков Серікқазы Күмісбекұлы

жалпы заң пәндері кафедрасының доценті, PhD докторы, Қазақстан Республикасы ІІМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қарағанды қ.
e.mail: skumisbekov@mail.ru

Нұрмаханов Жанболат Сәкенұлы

магистрант, Қазақстан Республикасы ІІМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының жоғарғы оқу орнынан кейінгі білім беру факультеті, Қарағанды қ.
e.mail: anonum.7@bk.ru

**АҚПАРАТТЫҚ-ТЕЛЕКОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ЖЕЛІЛЕРДІ («ИНТЕРНЕТ»
ЖЕЛІСІН ҚОСА АЛҒАНДА) ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП ЖАСАЛАТЫН
ҚЫЛЫМЫСТАР САЛАСЫНДАҒЫ ШЕТЕЛДІК ЗАҢНАМАЛАРҒА
САЛЫСТЫРМАЛЫ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ТАЛДАУ**

Мақалада ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді («Интернет» желісін қоса алғанда) пайдалана отырып жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтар саласындағы жауапкершілікті қарастыратын Қазақстанның және шетел мемлекеттерінің қылмыстық заңнамалары қарастырылады. Жалпы мемлекеттік қылмыстық-құқықтық жүйе деңгейіндегі (Қазақстан, Франция, Ресей, АҚШ, Германия, Қытай, ТМД мемлекеттері) заңнамаларына салыстырмалы құқықтық талдау жасалады. Автор англо-американдық, романо-германдық, социалистік құқықтық жүйелердің тиімді және тиімсіз тұстарын сипаттап береді. Автор ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді («Интернет» желісін қоса алғанда) пайдалана отырып жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтар саласындағы қазақстандық заңнаманың тиімді және кемшілікті тұстарын ашып көрсетеді.

Түйін сөздер: қарсы іс-қимыл, компьютерлік қылмыс, қылмыстық құқық, қылмыстық жауапкершілік, қылмыстық-құқықтық жүйе, галамтор, профилактика, талдау.

В данной статье рассматриваются уголовное законодательство Казахстана и зарубежных стран, предусматривающие ответственность в сфере противодействия преступлениям, совершаемым с использованием информационно-телекоммуникационных сетей (включая сеть «Интернет»). Сравнительный правовой анализ законодательства проводится на уровне общегосударственной уголовно-правовой системы (Казахстан, Франция, Россия, США, Германия, Китай, страны СНГ). Автор описывает положительные и отрицательные моменты англо-американский, романо-германский, социалистический правовой системы. Автор раскрывает достоинства и недостатки казахстанского законодательства о криминализации в сфере противодействия преступлениям, совершаемым с использованием информационно-телекоммуникационных сетей (включая сеть «Интернет»).

Ключевые слова: противодействие, компьютерная преступность, уголовное право, уголовная ответственность, уголовно-правовая система, интернет, профилактика, анализ.

This article examines the criminal legislation of Kazakhstan and foreign countries that provide for liability in the field of countering crimes committed using information and telecommunications networks (including the Internet). Comparative legal analysis of legislation is carried out at the level of the national criminal law system (Kazakhstan, France, Russia, USA, Germany, China, CIS countries). The author describes the positive and negative aspects of the Anglo-American, Romano-German, and socialist legal system. The author reveals the advantages and disadvantages of Kazakhstan's legislation on criminalization in the field of countering crimes committed using information and telecommunications networks (including the Internet).

Keywords: counteraction, computer crime, criminal law, criminal liability, criminal law system, Internet, prevention, analysis.

Қазіргі уақытта ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді («Интернет» желісін қоса алғанда) пайдалана отырып жасалатын қылмыстардың болуы Қазақстан экономикасына орасан зиян келтіруде. Сонымен қатар мемлекет пен қоғамның ақпараттық қауіпсіздігіне де қауіп төндіреді.

Сондықтан қазақстандық құқық қорғау органдарының және ғылыми қауымдастықтың алдында тұрған өзекті мәселелердің бірі – ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді

(«Интернет» желісін қоса алғанда) пайдалана отырып жасалатын қылмыстарға қарсы іс-қимыл жасау және оған қарсы қылмыстық-құқықтық заңнаманы жетілдіру.

Ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді («Интернет» желісін қоса алғанда) пайдалана отырып жасалатын қылмыстар үшін жауапкершілікті реттейтін отандық қылмыстық құқықтың тиімді әдістерін жетілдіру үшін шетелдік заңнамаларына талдау жасау қажет және осы салада күрес

жүргізіп келе жатқан мемлекеттердің озық тәжірибелерін зерттеу керек деп ойлаймыз.

Ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді пайдалана отырып жасалатын қылмыстар саласындағы жауаптылықты реттейтін Ресей, АҚШ, Франция, Германия, Швеция және т.б. дамыған мемлекеттердің заңнамасындағы қылмыстық-құқықтық нормаларына талдау жасаймыз.

Англо-американдық құқықтық отбасы. Америка Құрама Штаттары басқа мемлекеттерге қарағанда компьютерлік қылмыс ертерек пайда болған ел және оған қарсы қылмыстық жауапкершілікті бойынша шаралар қабылдаған әлемдегі алғашқы мемлекеттердің бірі болды.

1977 жылы АҚШ-та федералды деңгейде федералды компьютер жүйесін қорғау туралы заңның жобасы жасалған болатын. Онда мынадай құқық бұзушылықтарға қылмыстық жауапкершілік қарастырылды: компьютерлік жүйеге жалған ақпараттарды қасақана енгізу, компьютерлік құрылғыны заңсыз пайдалану, ақпараттарды өңдеу процесіне өзгерістер енгізу немесе бұл процестерді бұзу, компьютерлік технология мүмкіндіктерін пайдалана отырып ақшаны, бағалы қағаздарды, мүлікті, қызметті, бағалы ақпаратты жымқыру. Осы заң жобасының негізінде 1984 жылдың қазан айында «Компьютерді теріс пайдалану және алаяқтық туралы» заң қабылданды. Бұл нормативтік-құқықтық акт – компьютерлік ақпаратқа заңсыз иелік етуге қылмыстық жауапкершілікті қарастырады [1, 88 б.].

Біздің зерттеуіміз компьютерлік қылмыстылыққа арналғанына байланысты АҚШ заңдарының § 1029 жауапкершілікке тоқтала кеткенді жөн көрдік, яғни:

- жалған құрылғыны пайдалану және сату;
- 1000 доллардан асатын сомаға заңсыз түрде материалдық игіліктерді алу мақсатында құрылғыны пайдалану;
- 15 және оданда көп жалған немесе рұқсат етілмеген құрылғыларды пайдалану;
- жалған құрылғыларды жасау арқылы сату немесе иелік ету;
- басқа тұлға арналған құрылғы көмегімен мәміле жасау.

АҚШ заңдар жиынтығының § 1030 «а» тармақшасында зиянды компьютерлік бағдарламаларды пайдалану және тарату бойынша жеті қылмыс құрамына жауапкершілікке қарастырылған.

1. Компьютерлік шпионаж - мемлекеттік қауіпсіздік, халықаралық қатынастар және атом энергетикасы мәселелері бойынша заңсыз ақпаратқа иелік ету;

2. АҚШ-тың үкіметтік ведомствалық ақпаратына заңсыз ену немесе белгіленген нормадан асып кетуі;

3. Компьютерді қолдану арқылы алаяқтық – компьютерді алаяқтық мақсатта пайдалана отырып, алаяқтық пиғылын іске асыру үшін желіге қосылу;

4. Қорғалған компьютерлерді қасақана немесе абайызда істен шығару;

5. АҚШ үкіметі қолданатын компьютерлеріне заңсыз қосылуға мүмкіндік беретін компьютерлік парольдерді немесе ақпараттарды сату арқылы алаяқтық;

6. Компьютерлік технологияларды пайдалану арқылы бопсалау, қорқыту және басқа да құқыққа қайшы әрекеттер.

§ 1030 «а» тармақшасындағы қылмыстық әрекеттер үшін санкция өте қатал болып келеді. Жоғарыда аталған барлық тармақтар үшін 10 жылға дейін түрмеге қамау қарастырылған, ал құпия ақпарат алу немесе рецидив болған жағдайда 20 жылға дейін бас бостандығынан айыру көзделген [2].

Сөйтіп АҚШ заңнамасына қорытынды жасайтын болсақ, ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді («Интернет» желісін қоса алғанда) пайдалана отырып жасалатын қылмыстар үшін жауапкершілік реттелген және қылмыстың барлық сатысында (дайындалу, оқталу, аяқталған) қатаң санкция қарастырылған.

Скандинавтық құқықтық отбасы. Шетелдік заңнамаға талдау жасай отырып, компьютерлік ақпараттарды қорғау бойынша алғашқы қадамды АҚШ емес, Швецияда 1973 жылы 4 сәуірде қабылданған «Мәліметтер туралы заңы» болды. Онда «компьютер көмегімен қастандық жасау» термині енгізілген болатын.

Қазіргі уақытта Швеция королдігінің Қылмыстық кодексінде компьютерлік қылмыстар туралы арнайы тарау белгіленбеген. Бұл қылмыстың түрлері мен жауаптылығы қылмыстық кодекстегі әртүрлі баптарда көрініс тапқан. Мысалы, Швеция ҚК-нің 4 тарауы, 9 бабында «автоматты мәліметтер жүйесіне заңсыз енсе немесе заңсыз түрде өзгертсе, жойса айыппұл төлейді немесе екі жылға дейін түрмеге қамалады» [3].

Данияның Қылмыстық кодексінде де компьютерлік қылмыстар үшін жауаптылықты

қарастыратын арнайы тарау және баптар жоқ, бірақ кінәлілер осындай құқық бұзушылықтар жасаған жағдайда жауаптылыққа тартылады. Мысалы, Дания ҚК-нің § 193 сәйкес, байланыс құралдарының қызметіне, телефон және телеграф қызметіне, мәліметтерді өңдеу базасына заңсыз кедергі келтірсе, төрт жылға дейін түрмеге қамалады, ал жеңілдететін жағдайлар болған кезде айыппұл төлейді [4].

Роман-германдық құқықтық отбасы. 1989 жылы 13 қыркүйекте Еуропалық Кеңесі министрлер Кеңесінің отырысында компьютерлік құқық бұзушылықтардың тізімі анықталды. Осының негізінде «Құқық бұзушылықтың минимальді тізімі» атты заңнама қабылданды, оған төмендегідей компьютерлік қылмыс түрлері енді: компьютерлік алаяқтық, жалған компьютерлік ақпарат, ЭВМ бағдарламалары мен мәліметтерді бұзу, компьютерлік саботаж; заңсыз түрде қосылу; заңсыз түрде мәліметтерді қабылдау; қорғалған компьютерлік бағдарламаларды заңсыз түрде пайдалану.

1995 жылға дейін Франция, ГФР, Австрия, Нидерланды, Португалия сияқты еуропалық мемлекеттерде компьютерлік ақпарат саласындағы қылмыстық жауаптылықты бекітетін заңдар қабылданды.

Мысалы, 1994 жылы Герман Федеративті Республикасында «Ақпараттарды қорғау туралы» федеративті заң қабылданды, ал ГФР Қылмыстық кодексіне мынадай компьютерлік қылмыстардың құрамы енгізілді:

- электронды, магнитті және басқа жолмен берілетін мәліметтерді өзі немесе басқа тұлға үшін заңсыз алу (§ 202a);
- дәлелдемелік маңызы бар мәліметтерді қолдан жасау (§ 269);
- техникалық жазбаларды өзгертетін және жоятын (§ 274);
- мәліметтерді заңсыз өзгертетін, жоятын және жарамсыз қылатын (§303a) [5].

ГФР Қылмыстық кодексінің 22 тарауында (Алаяқтық және сенімге заңсыз ену) § 263a «Компьютерлік алаяқтық» мазмұндалады, яғни заңсыз бағдарламаларды пайдалану арқылы өзіне немесе үшінші тұлғаларға мүлкітік пайда табу мақсатында жасалатын қасақана әрекет болып табылады.

Ал Францияның Қылмыстық кодексінің №6 тарауы №2 томында төмендегідей қылмыстық жауаптылық көзделген:

- компьютерлік мәліметтерді пайдалану арқылы адам құқықтарын бұзу – 1 жыл бас бостандығынан айыру;

- жеке тұлға туралы жеке мәліметтерді заңмен тыйым салынған немесе алдау түрінде жинау – 5 жыл бас бостандығынан айыру;

- ақпарат саласындағы террористік актілер – отыз жылға дейін бас бостандығынан айыру [6].

Франция ҚК-нің тағы бір ерекшелігі, ол компьютерлік қылмыстарға жеке тұлғалармен қатар заңды тұлғалардың да тартылатындығы.

Социалистік құқық отбасы. Шет елдердің қылмыстық заңнамасын зерттей отырып, Қытай Халық Республикасының заңнамасынағы компьютерлік қылмыстылық пен оларды жасаудағы жауапкершілікке жеке тоқталып кеткенді жөн көрдік.

Қытай зиянды компьютерлік бағдарламаларды құрастыру, пайдалану және тарату бойынша әлемде бірінші орынды иеленіп келді.

Алайда, ҚХР Үкіметінің ақпаратты қорғау және оған қарсы күрес саласындағы қатаң және сауатты саясатының арқасында соңғы жылдары компьютерлік қылмыстар мен қылмыстық әрекеттердің санын айтарлықтай төмендеді. Компьютерлік қылмысқа қарсы Қытайдың ұлттық заңнамасында өте қатал санкциялар қарастырылған.

Атап айтқанда, ҚХР ҚК компьютерлік ақпарат саласындағы қылмыстар және оларды жасағаны үшін төмендегідей санкциялар қарастырылған:

285-бап. Мемлекеттік істер және мемлекеттік жүйені қалыптастыруға және дайындауға жаңа ғылыми-техникалық әдістерге қатысы бар компьютерлік ақпараттық жүйеге заңсыз араласу – 3 жылға дейін бас бостандығынан айыруға немесе қамауға алу арқылы жазаланады.

286-бап. Компьютерлік ақпарат жүйесімен мынадай заңсыз әрекеттер жасалса, яғни компьютерлік ақпарат жүйесінің тұрақты жұмыс жасауына кедергі келтіру, мәтінді қысқарту (алып тастау), толықтыру жасалса, егер бұл әрекеттер елеулі салдарларға әкеп соқса - 5 жылға дейінгі бас бостандығынан айырумен немесе қамауға алумен жазаланады;

дәл осы әрекет аса ауыр зардаптарға әкеліп соқтыратын болса - 5 жылдан астам мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Компьютерлік ақпарат жүйесіндегі сақталған мәліметтерді заңсыз түрде түзету, қысқарту, толықтыру елеулі салдарға әкеліп

соқса – осы баптың бірінші бөлігіне сәйкес жазаланады.

Компьютерлік ақпарат жүйесінің дұрыс жұмыс жасауына кедергі келтіретін компьютерлік вирустарды және деструктивті сипаттағы өзге де бағдарламаларды қасақана жасау және тарату елеулі салдарға әкеліп соқса – осы баптың екінші бөлігіне сәйкес жазаланады.

287-бап. Алаяқтық жолмен ақшаны иелену, пара беру мен қоғамдық қаржыны мақсатсыз пайдалану, мемлекеттік құпияны ұрлау және басқа да қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасау үшін компьютерді пайдалану - осы Кодекстің тиісті баптарына сәйкес жазаланады (5 жылдан өмір бойы бас бостандығынан айыру) [7].

Қытайдың қылмыстық заңнамасының ерекшелігі компьютерлік қылмыскерлерге негізгі (мемлекеттік қауіпсіздікке қарсы қылмыстар) немесе қосымша жазаны (қоғамдық тәртіпке қарсы қылмыстар) қолдануға мүмкіндік беріледі – саяси құқықтардан айыру (сайлау және сайлану құқығынан; сөз және баспасөз бостандығынан, жиналыстар, одақтар, көшеде шерулер мен демонстрациялар өткізу құқығынан; мемлекеттік органдарда лауазымды қызмет атқару құқығынан, мемлекеттік компаниялардағы, кәсіпорындардағы, өндірістік емес бірліктердегі басшылық лауазымдарды атқару құқығынан) бір жылдан бес жылға дейін немесе өлім жазасына кесілген жағдайда өмір бойы бас бостандығынан айыруға сотталады (ҚХР ҚК 54 – 57 баптар).

Ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді («Интернет» желісін қоса алғанда) пайдалана отырып жасалатын қылмыстар үшін қылмыстық жауаптылық қарастырылған шетелдік заңнамаларға салыстырмалы-құқықтық талдау жүргізе отырып, 2001 жылдың 23 қарашасында Будапешт қаласында қабылданған компьютерлік ақпарат саласындағы қылмыстар туралы Еуропа Кеңесінің Конвенциясына тоқтала кеткен жөн деп есептейміз. Қазіргі уақытқа дейін АҚШ, Канада, Оңтүстік-Африка Республикасы, Жапония және басқа да еуропа мемлекеттерінен құралатын 47 мемлекет Конвенцияны ратификациялады [8].

Ресей бірнеше саяси және заңды себептерге байланысты, (мысалы, Конвенцияға қатысушы басқа да мемлекет-мүшелеріне, әсіресе АҚШ және НАТО мемлекеттеріне ақпараттық

ресурстарға еркін қол жеткізуді ұсыну туралы мәлімдемесіне байланысты) аталған халықаралық-құқықтық актіне ратификациялаған жоқ.

Бірақта Конвенция, компьютерлік қылмыстар үшін жауапкершілікті көздейтін Ресейдің қылмыстық заңнамасын одан әрі дамытуға үлкен әсер еткені жасырын емес.

Алайда, Ресейлік заң шығарушы еуропалық, американдық немесе қытайлық заңнамаға қарағанда Қылмыстық кодексінде арнайы 28 тарау «Компьютерлік ақпарат саласындағы қылмыстар» қарастырылып, төрт бапты бапты қамтиды.

Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі Қылмыстық кодексінде компьютерлік қылмыстық құқық бұзушылық бойынша жауаптылықты қарастыратын арнайы «Ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар» тарау қарастырылған және ол 9 бапты қамтиды, яғни:

205 бап - Ақпаратқа, ақпараттық жүйеге немесе телекоммуникациялар желісіне құқыққа сыйымсыз қол жеткізу;

206 бап - Ақпараттық құқыққа сыйымсыз жою немесе түрлендіру;

207 бап - Ақпараттық жүйенің немесе телекоммуникациялар желісінің жұмысын бұзу;

208 бап - Ақпараттық құқыққа сыйымсыз иеленіп алу;

209 бап - Ақпаратты беруге мәжбүрлеу;

210 бап - Зиян келтіретін компьютерлік бағдарламалар мен бағдарламалық өнімдерді жасау, пайдалану немесе тарату;

211 бап - Қолжетімділігі шектелген электрондық ақпараттық ресурстарды құқыққа сыйымсыз тарату;

212 бап - Құқыққа қайшы мақсаттарды көздейтін интернет-ресурстарды орналастыру үшін қызметтер ұсыну;

213 бап - Ұялы байланыстың абоненттік құрылғысының сәйкестендіру кодын, абонентті сәйкестендіру құрылғысын құқыққа сыйымсыз өзгерту, сондай-ақ абоненттік құрылғының сәйкестендіру кодын өзгертуге арналған бағдарламаларды жасау, пайдалану, тарату [9].

1996 жылы 17 ақпанда ТМД-ға қатысушы-мемлекеттердің Парламентаралық ассамблеясының VII пленарлық отырысында «Модельді Қылмыстық кодекс» қабылданып, оның XII тарауы «Ақпараттық қауіпсіздікке қарсы қылмыстарға» арналды. Онда ТМД

мемлекеттерінің заңнамасына бекітілуі қажетті бірнеше баптар көрсетілген. Мысалы, 243-бап «Компьютерлік техниканы пайдалану арқылы ұрлау», 286-бап «Компьютерлік ақпаратқа құқыққа сыйымсыз қол жеткізу»; 287-бап «Компьютерлік ақпаратты түрлендіру»; 288-бап «Компьютерлік іріткі салу»; 289-бап «Компьютерлік ақпарат заңсыз иелену» [10].

Жоғарыда көрсетілген «Модельді Қылмыстық кодексте» компьютерлік қылмыстарға қарсы қылмыстық-құқықтық әсер етуінің бірнеше нұсқалары берілгендігін байқаймыз. Бірақта ТМД мемлекеттері осы кодекстің дайындалуына ат салысқан заң ғылымдарының еңбектеріне жүгіне қоймады. ТМД мемлекеттерінің ішінде тек Беларусь республикасы (ішінара Қазақстан, Ресей, Әзербайжан, Украина, Грузия) ғана заң шығаруда өзінің ұлттық қылмыстық заңнамасының ережелерін алды.

Ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді («Интернет» желісін қоса алғанда) пайдалана отырып жасалатын қылмыстар үшін жауапкершілікті реттейтін шетелдік мемлекеттердің және қазақстандық заңнамаға салыстырмалы-құқықтық талдау жасай отырып, мынадай қорытындыларға келеміз.

Біріншіден ағылшын-американдық, скандинавтік, романо-герман және социалистік құқықтық отбасылардың қылмыстық-құқықтық жүйелерінде ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді («Интернет» желісін қоса алғанда) пайдалана отырып жасалатын қылмыстар үшін заңнамалық актілерде (қылмыстық кодекстер немесе арнаулы заңдарда) қылмыстық жауапкершілікті нығайтуға жалпы тенденция байқалады.

Екіншіден, шетелдік қылмыстық заңнамалардың Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінен айырмашылығы, ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді («Интернет» желісін қоса алғанда) пайдалана отырып жасалатын қылмыстар басқа қылмыс құрамдарында саралау белгісі ретінде немесе басқа қылмыстық әрекетті жасау тәсілі ретінде болуы мүмкін (мысалы, 9-бап 4-тарауы, 1-бап 9-тарауы Швеция ҚК; §206, §317, §263a ГФР ҚК; 226-18, 226-19 – баптары Франция ҚК).

Үшіншіден, қазақстандық заңнама заңдық техника тәртібі тұрғысынан ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді («Интернет» желісін қоса алғанда) пайдалана отырып жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтар Қылмыстық кодекстің (7 тарау

«Ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар») бір тарауына біріктірілген. Ал шетелдік қылмыстық заңнамада бұл қылмыстардың құрамы қылмыстық кодекстердің әртүрлі бөлімдерінде, тарауларында, бөлімшелерінде (кіші бөлімдерінде) немесе заңдар орналастырылған (Швеция ҚК, Дания ҚК, ГФР ҚК, Франция ҚК, ҚХР ҚК, Ұлыбритания қылмыстық заңнамасы).

Төртіншіден, қазақстандық қылмыстық кодексте ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді («Интернет» желісін қоса алғанда) пайдалана отырып жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтың субъектісі ретінде тек жеке тұлға танылады. Өз кезегінде скандинавтік және роман-германдық құқықтық отбасыларындағы қылмыстық заңнамада кінәлі ретінде заңды тұлғада бола алады (Швеция ҚК, Дания ҚК, Франция ҚК және т.б.).

Бесіншіден, біздің еліміздің қылмыстық заңнамасы бойынша ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді («Интернет» желісін қоса алғанда) пайдалана отырып жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасағаны үшін қылмыстық жауаптылыққа 16 жасқа толған жеке тұлға тартылады. Ал шет мемлекеттердің қылмыстық заңнамасы бойынша Латвия ҚК (11-бап) – 14 жастан бастап, Дания ҚК (§15) - 15 жастан бастап, ҚХР ҚК (17 – бап) - 14-тен 16-ы жастан бастап қылмыстық жауаптылыққа тартылады.

Жоғарыдағы айтылғандарды талдай келе, автор ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді («Интернет» желісін қоса алғанда) пайдалана отырып жасалатын қылмыстар саласындағы жеке тұлғаларды қылмыстық жауаптылыққа тарту жасын, егер аса ауыр зардаптарға әкеліп соғатын болса, 16 жастан 14 жасқа дейін төмендетуді ұсынады. Өйткені ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді («Интернет» желісін қоса алғанда) пайдалана отырып жасалатын қылмыстарды жасайтын қылмыскерлер өз әрекеттері арқылы өте ауыр экономикалық зардаптарға әкеледі. Сонымен қатар он төрт жасқа толған жасөспірім қоғам мен ұжым алдындағы жауапкершілігін сезіне алатын, өзінің ойлау қабілетіне баға бере алатын дәрежеде бола алады.

Сондықтан автордың көзқарасы бойынша ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді («Интернет» желісін қоса алғанда) пайдалана отырып жасалатын қылмыстық құқық

бұзушылықтар үшін қылмыстық жауаптылықты қатаңдатуды ұсынады және компьютерлік қылмыстардың алдын алу үшін құқық қорғау органдары азаматтық қоғам институттарымен (бұқаралық ақпарат

құралдарымен, білім беру мен ғылыми ұйымдармен, қоғамдық қозғалыстармен, саяси партиялармен, қоғамдық бірлестіктермен және т.б.) белсенді түрде жұмыс жасау қажет деп есептейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Волеводз А.Г. Противодействие компьютерным преступлениям: правовые основы международного сотрудничества /А.Г. Волеводз. – М.:ООО Изд-во «Юрлитинформ», 2002. – 496 с.
- 2 Свод законодательства США Раздел 18, часть 1, глава 47, §1029, §1030 Computer Fraud and Abuse Act (CFAA) [Электронный ресурс] // URL: <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/1030> (Дата обращения: 20.01.2020)
- 3 Уголовный кодекс Швеции / Научные редакторы проф. Н. Ф. Кузнецова и канд. юрид. наук С. С. Беляев. Перевод на русский язык С. С. Беляева. — СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001.- 320 с.
- 4 Уголовный кодекс Дании / Научное редактирование и предисловие С. С.Беляева, канд. юрид. наук (МГУ им. М. В. Ломоносова). Перевод с датского и английского канд. юрид. наук С. С. Беляева, А.Н. Рычевой. — СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. – 230 с.
- 5 Уголовный кодекс Германии с изменениями от 28 декабря 2003 года. [Электронный ресурс] URL: <http://lexetius.com/StGB/263a> (Дата обращения: 25.01.2020)
- 6 Зарубежные уголовные кодексы. Уголовный кодекс Франции [Электронный ресурс] - <http://crimpravo.ru/codecs/france/2.doc> (Дата обращения 14.01.2020).
- 7 Уголовный кодекс Китайской Народной Республики [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.asia-business.ru/law/law1/criminalcode/code/#6> (Дата обращения 09.12.2019).
- 8 «Конвенция о преступности в сфере компьютерной информации» (ETS N 185) [рус., англ.] (Заключена в г. Будапеште 23.11.2001) [Электронный ресурс] // СПС КонсультантПлюс (Дата обращения 20.12.2019)
- 9 Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі №226-V Заңы [Электронный ресурс] URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226> (Дата обращения 10.01.2020).
- 10 Модельный Уголовный кодекс /Приложение к информационному бюллетеню Межпарламентской ассамблеи СНГ// СПб., 1996. - № 10

Күмісбеков Серікқазы Күмісбекұлы

Лауазымы: жалпы заң пәндері кафедрасының доценті, PhD докторы, Қазақстан Республикасы ИМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қарағанды қ.

Почталық мекен-жайы: Индекс 100009, Қарағанды қ., Ермеков көшесі 124

Ұялы. тел: 87077698414

Нұрмаханов Жанболат Сәкенұлы

Лауазымы: магистрант, Қазақстан Республикасы ИМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының жоғарғы оқу орнынан кейінгі білім беру факультеті, Қарағанды қ.

Почталық мекен-жайы: Индекс 100009, Қарағанды қ., Ермеков көшесі 124

Ұялы. тел: 87021278557

Ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді («Интернет» желісін қоса алғанда) пайдалана отырып жасалатын қылмыстар саласындағы шетелдік заңнамаларға салыстырмалы-құқықтық талдау

Кумисбеков Серикказы Кумисбекұлы

Должность: доцент кафедры общеправовых дисциплин, доктор PhD, Карагандинская академия МВД Республики Казахстан имени Б. Бейсенова, г. Караганда

Почтовый адрес: Индекс 100009, г.Караганда, ул. Ермекова 124

Сот. тел: 87077698414

Нурмаханов Жанболат Сәкенұлы

Должность: магистрант, научно-педагогической магистратуры факультета послевузовского образования, Карагандинская академия МВД Республики Казахстан имени Б. Бейсенова, г. Караганда

Почтовый адрес: Индекс 100009, г.Караганда, ул. Ермекова 124

Сот. тел: 87021278557

Сравнительный анализ зарубежного законодательства в сфере противодействия преступлениям, совершаемым с использованием информационно-телекоммуникационных сетей (включая сеть «Интернет»)

Kumisbekov Serikkazy Kumisbekuly

Position: Associate Professor of doctor Phd, Police Lieutenant Colonel of Karaganda Academy of MIA RK, Karaganda city

Mailing address: Index 100009, Karaganda, st. Ermekova 124

Mob.phone: 87077698414

Nurmakhanov Zhanbolat Sakenuly

Position: Undergraduate teaching and research of the faculty of postgraduate education, Karaganda Academy of MIA RK, Karaganda city

Mailing address: Index 100009, Karaganda, st. Ermekova 124

Mob.phone: 87021278557

Comparative analysis of foreign legislation in the field of countering crimes committed using information and telecommunications networks (including the Internet)